

Aksel KIRCH, Marika KIRCH

ETNILISED ERINEVUSED TÖÖS JA KULTUURITARBIKIMISES (TALLINNA JA RAKVERE TÖÖKOLLEKTIIVIDE UURIMISE PÕHJAL)

Ühiskonna elu areng ja üha keerukamaks muutumine nõuavad rahvuspoliitika järjest oskuslikumat teostamist. Meie ühiskonna arengu objektiivsetes tingimustes on olemas seaduspärane vajadus rahvustevahelise suhtlemise igakülgseks süvendamiseks. Et saada ülevaadet rahvuste ja rahvusrühmade elulaadist ning rahvussuhetest ühes või teises piirkonnas, on korraldatud etnosotsioloogilisi uuringuid. Küllaldaselt on kogutud sotsiaalseid fakte, neid on võrreldud, analüüsitud ja üldistatud mitmetes monograafiates.¹ Ka Eesti NSV-s on viimasel aastakümnel hakatud viljelda etnosotsioloogilist uurimissuunda ja seda kõigepealt tänu NSV Liidu Teaduste Akadeemia N. N. Mikluhho-Maklai nim. Etnograafia Instituudi juhtivate etnosotsioloogide toetusele ja abile.²

NLKP Keskkomitee pleenumil 27. jaanuaril 1987 peetud ettekandes analüüsis NLKP Keskkomitee peasekretär M. Gorbatšov teoreetilist mahajäämist rahvussuhete valdkonnas, öeldes: «... reaalsete nähtuste objektiivse uurimise asemel rahvussuhete sfääris ning tegelike sotsiaal-majanduslike ja vaimsete protsesside — väga keeruliste ja olemuselt vastuoluliste protsesside — analüüsimise asemel on meie ühiskonnateadlased pikka aega eelistanud luua «ülistuslaulu» iseloomuga traktaate, mis vahel meenutavad rohkem ülevoolavaid tooste kui tõsiseid teaduslikke uurimusi.»³ Kõik see puudutab ka Eesti NSV-s tehtud uuringuid, mille tulemuste alusel nii mõnigi kord tõestati juba tuntud seisukohti eri rahvuste lähenemisest kultuuritarbimisel.

Rahvussuhete, nagu üldse sotsiaalsete suhete arengus ilmnevate reaalsete protsesside dialektiline käsitlus nõuab ühiskonnateadlastelt interdistsiplinaarseid uuringuid.⁴ Filosoofide, sotsioloogide, ajaloolaste, keeleteadlaste ja psühholoogide ühiskäsitlused on hädavajalikud, sest sel viisil suudetakse ületada üksikdistsipliinile omane piiratus. Ilma kompleksuuringuteta jätkub olukord, kus rahvusküsimuse üldkäsitlus on poolik. Suurel määral sellega võibki seletada meie vabariigi ajakirjanduses toimunud diskussiooni kakskeelsuse kohta.

Olukorras, kus interdistsiplinaarseid uuringuid rahvusküsimuses alles planeeritakse, rahvusprobleemide teadusliku uurimise aktuaalsus on aga väga tuntuva, on otstarbekas varasematel aastatel tehtud sotsioloogiliste uurimuste andmeid teistkordselt analüüsida.

1981. aastal korraldas Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituudi sotsiaalse struktuuri sektor üleliidulise võrdleva uuringu «Linna-

¹ Социальное и национальное. Опыт этносоциологических исследований по материалам Татарской АССР. М., 1973; Дробизева Л. М. Духовная общность народов СССР. Историко-социологический очерк межнациональных отношений. М., 1981; Этносоциальные проблемы города. М., 1986; Социально-культурный облик советских наций. (По результатам этносоциологического исследования.) М., 1986; НТР и национальные процессы. М., 1987.

² Социологические очерки о Советской Эстонии. Рук. исслед. и сост. Ю. Арутюнян и Ю. Какк. Таллин, 1979; Нация и культура. Таллин, 1985.

³ NLKP Keskkomitee pleenumi materjalid, 27.—28. jaanuaril 1987. Тлн., 1987, 45.

⁴ Ребане Я. Принципы междисциплинарности и различные измерения методологии социального познания. — ENSV TA Toim. Ühisk., 1985, nr. 2, 117—127.

elanike sotsiaalne struktuur»⁵ raames Tallinnas ja Rakveres sotsioloogilise küsitluse. Tallinna Mererajoonis küsitleti 1440 ja Rakveres 1000 töötajat 30-st tööstuses, ehituses, kaubanduses, teeninduses, kommunaalmajanduses või haridus- ja kultuurivaldkonnas rakendatud kollektiivist. Uuringu eesmärgid olid laialdased: kogutud materjal käsitleb linna sotsiaalse ja etnilise struktuuri küsimusi, linnaelanike elukohta, korteri-, töö- ja olme-probleemide lahendamist ning vaba aja kasutamist. Empiirilise materjali analüüs etnosotsioloogilises aspektist on võimalik järgmistes lõikudes: linnaelanike etniline koosseis ja selle muutumine, hinnangud töö ja kollektiivide sisekliima kohta, linnaelanike kultuuritarbimine.⁶

Linnaelanike etniline koosseis ja selle muutumine

Tööstuslikult kõrgeltarenenud liiduvabariigis sõltub töökollektiivide rahvuskoosseis kahest objektiivsest tegurist: esiteks linna (piirkonna) rahvuslikust koosseisust ning teiselt majandusharu ja iga ettevõtte tööjõuvajadusest. Seepärast ongi vajalik käsitleda Tallinnas ja Rakveres linnaelanike sotsiaalse struktuuri muutusi ja migratsiooni rahvuste lõikes.

1970. aastatel oli tööjõuvajadus Tallinnas ja Rakveres aastate lõikes enam-vähem ühesugune. Kaudseks tõestuseks sellele väitele on fakt, et 1981. aasta uuringu andmetel oli nimetatud linnades põliselanike ja migrantide⁷ suhe samasugune. Tabelis 1 toodud andmetest selgub, et iga neljas tallinlane ja rakverelane on oma kodulinna elanud vähem kui 10 aastat. Iga teine küsitluses osalenud linlane on Tallinnas või Rakveres elanud 10 ja enam aastat, ent mitte kogu elu. Küsitlusandmed viitavad selgesti urbaniseerumisprotsessi kaugeleulatanud tagajärgedele: niihästi vabariigi pealinnas Tallinnas kui ka Rakveres pole põlislinlasi kuigi palju, ainult iga kolmas linlane Tallinnas ja iga neljas Rakveres. Eestlaste hulgas on põlislinlasi tunduvalt rohkem, võrreldes venelaste ja muudest rahvustest töötajatega.

Kuidas on muutunud linnaelanike etniline koosseis viimastel aastakümnetel, näitavad tabelis 1 toodud andmed migrantide ja ülejäänud linnaelanike kohta. Selgub, et suurem osa küsitletud venelastest on asunud Tallinna elama 1950.—60. aastatel, seepärast moodustavad migrantid küsitletud kontingendist 29%. Enamik teistest rahvustest töötajaid (ukrainlased, valgevenelased jt.) asus Tallinna hiljem, 1960.—70. aastatel ja migrantide osakaal nende hulgas on väga suur — 40%. On huvitav märkida, et kui võrrelda migrantide rahvusliku koosseisu muutusi, siis Rakvere kordab paljuski seda, mis on iseloomulik pealinnale.

Paljudel tänastest tallinlastest (61%) ja rakverelastest (48%) on sünnikoht linnas või alevis. On selge, et just see fakt on väga tähtis linnaeliku elulaadi kinnistumisel.⁸ Suuremad linnaelu kogemused on eestlastel ja venelastel. Seevastu küllalt hea hulk muudest rahvustest töötajaid alles õpib linnaelu põhjalikult tundma. Linnaeluga kohanemine, selle elulaadi omaksvõtmine, pealegi teises etnokultuurilises keskkonnas võtab aega või jääbki toimumata.

⁵ Nimetatud uuringu esialgsed tulemused on juba trükitis avaldatud: Социальная мобильность городского населения. Отв. ред. и сост. А. Кирх. Таллин, 1985.

⁶ Uuring Tallinnas ja Rakveres oli rahvuslikust aspektist representatiivne: 1979. aasta üleliidulise rahvaloenduse andmetega võrreldes ei ületanud küsitluse põhiparameetrite (sugu, vanus jt.) erinevus 5%.

⁷ Migrantideks peetakse siinses käsitluses neid, kes Tallinnas või Rakveres on elanud alaliselt kuni 10 aastat; uuselanikeks neid, kes linnas on elanud enam kui kümme aastat, kuid pole selles linnas sündinud. Sünnist saadik Tallinnas ja Rakveres elavaid linlasi nimetatakse edaspidi põliselanikeks. Kuigi uuselanike ja migrantide eristamine on mõnevõrra tinglik, on aluseks võetud rahvastiku-uurijate seisukohad, et kümneaastane linnaelustaaž eristab oluliselt migrante ja uuselanikke.

⁸ Hallik, K. Rahvussuhted ja elulaad. — Rmt.: Elulaad: teooria ja praktika küsimusi. Tln., 1986, 20—41.

Tallinna ja Rakvere linnaelanike üldiseloostumus 1981. aasta sotsioloogilise küsitluse järgi (%)

	Küsitlute arv	Linnaelaniku laad			Sünnikoht	
		Migrant	Uus-elanik	Põlis-elanik	Linn või alev	Maa
Tallinn,	N=1429	22	45	33	61	39
sealhulgas						
eestlased	n=721	12	44	44	60	40
venelased	n=508	29	45	26	66	34
teised rahvused	n=200	40	45	15	50	50
Rakvere,	N=990	26	48	26	48	52
sealhulgas						
eestlased	n=817	25	47	28	47	53
venelased	n=109	26	49	25	59	41
teised rahvused	n=64	32	50	18	47	53

Rakvere eripärana võib märkida, et seal on eilsete eestlastest külaelanike osa tänaste linlaste hulgas suurem kui Tallinnas. Üks ilmseid tegureid on asjaolu, et Põhja-Eestis on Rakvere suhteliselt iseseisev regioonikeskus ning selle ümber on lokaliseerunud olulisi kultuurilisi ja sotsiaalseid traditsioone säilitav ja arendav subkultuur.⁹

Töösituatsioon ja suhted töökollektiivis

Meie vabariigis tehtud sotsioloogiliste uuringute tulemusel on selgunud, et linnastumine avaldab suurt mõju inimeste elulaadile tervikuna, muutes oluliselt töö ja vaba ajaga seostuvaid vajadusi ja nende vajaduste rahuldamise viise. Põhjalikult on neid küsimusi käsitlenud M. Heidmets, J. Kruusvall, V. Parol, M. Pavelson, T. Raitviir ja P. Vihalemm.¹⁰

Et käsitleda etnosotsioloogilisest vaatekohast kollektiiviseseid suhteid ja kultuuritarbimisele iseloomulikke jooni Tallinnas ja Rakveres, toodagu välja töösituatsiooni olulisemad tunnusjooned. Töö meeldivus kui tööga rahulolu näitaja võimaldab analüüsida töösituatsiooni emotsionaalsest küljest. Tabelis 2 toodud andmed kinnitavad, et absoluutsele enamusele töö meeldib. Ainult mõnele üksikule töötajale ei meeldi töö, mida ta teeb. Seejuures on Tallinnas küsitatud migrantidest rahulolematuid suhteliselt rohkem kui Rakveres (iga kaheksas venelane, iga üheksas eestlane või muust rahvusest töötaja).

Millised on hinnangud ametialaste suhete kohta kollektiivis? On selge, et ühelt poolt head suhted alluvate ja otse ülemuse vahel, teiselt poolt tülide puudumine kollektiivis räägivad heast mikrokliimast, viimane on aga alus heale läbisaamisele eri rahvuste vahel. Tabelis 3 on toodud viis tüüpi ametialasteid suhteid. Nagu selgub, on eestlaste ja teiste rahvuste, aga ka migrantide ja põlislinlaste hinnangutes suuri erinevusi. Eestlaste hinnangud on positiivsemad kui Tallinna teistel töötajatel. 82% küsitatud eestlastest hindab suhteid kollektiivis väga heaks, heaks või rahuldavaks. Positiivselt on vastanud aga ainult 68% venelasi ja 69% muu rahvuse esindajaid. Rakveres langevad eestlaste ja venelaste hinnangud töökollektiivis valitsevate suhete kohta praktiliselt kokku: kolme positiivse hin-

⁹ Kärner, K. Elukeskkond ja inimese sisu (intervjuu Edgar Savisaarega). — Kultuur ja Elu, 1987, nr. 10, 8.

¹⁰ Vt. M. Heidmetsa, J. Kruusvalli, T. Raitviiru ja P. Vihalemma artikleid kogumikus «Elulaad ja elukeskkond» (Tln., 1981), samuti järgmisi töid: Пароль В. И. Социалистический город. Урбанизационный процесс и образ жизни горожан. Ч. 1, 2. Таллин, 1982; Павелсон М. Процессы и механизмы развития города: воспроизводственный подход. — Рпт.: Воспроизводственные процессы города. Таллин, 1986, 11—27.

Tallinna ja Rakvere töötajate suhtumine töösse
(rahulolu praeguse tööga, %)

	Migrant			Uuselanik			Põliselanik		
	Väga meeldib	Enam-vähem meeldib	Ei meeldi	Väga meeldib	Enam-vähem meeldib	Ei meeldi	Väga meeldib	Enam-vähem meeldib	Ei meeldi
Tallinn									
eestlased	27	62	11	21	77	2	25	72	3
venelased	12	73	15	20	75	5	16	74	6
teised rahvused	14	75	11	19	73	8	15	77	8
Rakvere									
eestlased	20	75	5	23	75	2	30	68	2
venelased	23	69	8	20	72	8	36	64	0
teised rahvused	20	75	5	13	84	3	25	75	0

nangu summa on 77% ja 75%. Rakvere muust rahvusest töötajate hinnangud on mõnevõrra madalamad (69%). Seejuures migrantide hinnangud erinevad põliselanike hinnangutest oluliselt. Niihästi Tallinnas kui ka Rakveres on migrantide hinnangud ametialaste suhete kohta töökollektiivis märksa tagasihoidlikumad kui uus- ja põliselanikel: kui Rakveres küsitletud migrantidest kaks kolmandikku peab suhteid väga heaks, heaks või rahuldavaks, siis uuselanike hulgas on selliseid juba enam kui kolm neljandikku. Samasugune on olukord ka Tallinnas.

Tabelis 3 toodud andmetest ilmnes: Tallinnas küsitletud muulaste hulgas on eestlastega võrreldes küllaltki palju vastandliku hinnangutüübi esindajaid — iga üheksas eestlane ja viies muulane pole alluvate ja ülemuse suhetega rahul, samas aga konflikte ei ole. Üsnagi täpselt kirjeldab sellise situatsiooni tekkimise põhjusi juhtimisteoreetik Ü. Pärnits: «Juhide määramisel me lähtume sellest, kui hästi ta tunneb tootmise tehnoloogiat. Peaaegu kunagi ei esita küsimust, kas ta suudab antud organisatsiooni kultuuris ja kultuurikeskkonnas toime tulla. Kui juht ei suuda mõista ja oma tegevuses arvestada kultuurist tulenevaid iseärasusi või, veelgi halvem, otse ignoreerib neid ning hakkab neid oma tegevusega lõhkuma, on sellel alati negatiivsed tagajärjed, mille majanduslik kahju võib küündida miljonite rubladeni.»¹¹ Võib kinnitada, et Tallinna ja Rakvere paljudes töökollektiivides tuleb ette tõsiseid raskusi seetõttu, et juhid ei suuda või ei oska tähelepanu pöörata kultuurisituatsioonist tekkivale eripärale.

Konfliktide sagedust töökollektiivides näitab tabel 4. Eestlastest migrantide kohanemine Tallinna ja Rakvere ettevõtete töösituatsiooniga on mõnevõrra raskem kui teistest rahvustest töötajail. Meie uuringu andmetel satub Tallinnas ja Rakveres tööl sageli või aeg-ajalt konflikti 88% eestlastest migrante, 70% venelastest migrante Tallinnas ja 85% Rakveres ning ainult 64% Tallinna ja 71% Rakvere muudest rahvustest migrante.

Konfliktide põhjusena esinevad mitmed sotsiaalsed ja psühholoogilised tegurid.¹² Nende hulgas võib peamisena välja tuua migrantide kõrgendatud ootuste mittetäitumise. Kuigi eestlastest migrantide kohanemise probleemid ei erine põhimõtteliselt teiste rahvuste omadest, sest on palju niisugust, mis on omane kõigile esimeste aastate linlastele, eristab eestlasi teistest migrantidest etnokultuurilise ühtsuse tunnetamine.¹³ Töösituatioo-

¹¹ Pärnits, Ü. Kultuuri mõjust majandustegevusele. — Ohtuleht, 1987, 26. okt.

¹² Курх А. Изучение образа жизни коренного и некоренного населения в Эстонской ССР: различия в труде и потреблении культуры. — Рмт.: Социалистический образ жизни: единство и дифференциация. Таллин, 1987, 107—112.

¹³ Hallik, K., Kirch, A. Tallinn rahvuslikust küljest. — Aja Puls, 1987, nr. 17, 7.

Tabel 3

Ametialaste suhete tüüp Tallinna ja Rakvere töökollektiivides rahvuste ja linnas elatud aastate lõikes 1981. aasta küsitluse andmetel (%)

Suhete tüüp	Hinnangud ametialaste suhete kohta	Tallinn/Rakvere			Tallinn/Rakvere		
		Eestlased	Venelased	Teised rahvused	Migrandid	Uus-elanikud	Põlis-elanikud
1. Väga head suhted	Suhted ülemusega täiesti head Kollektiivis ei ole tülisid	10/8	16/14	20/20	15/10	16/11	10/8
2. Head suhted	Suhted ülemusega täiesti head Kollektiivis praktiliselt ei ole tülisid	27/30	13/23	19/18	18/21	21/31	22/32
3. Rahuldavad suhted	Suhted ülemusega rahuldavad Kollektiivis praktiliselt ei ole tülisid	45/39	39/38	30/38	36/34	40/41	45/38
4. Enam-vähem rahuldavad suhted	Suhted ülemusega ebarahuldavad Kollektiivis praktiliselt ei ole tülisid	11/13	22/14	22/13	21/18	16/10	15/13
5. Ebarahuldavad suhted	Suhted ülemusega rahuldavad või ebarahuldavad Kollektiivis pidevalt tülid	7/10	10/11	9/12	10/17	7/7	8/9

Konfliktide sagedus Tallinna ja Rakvere töökollektiivides (%)

	Migrant			Uuselanik			Põliselanik		
	Sageli	Aeg-ajalt	Pole kunagi	Sageli	Aeg-ajalt	Pole kunagi	Sageli	Aeg-ajalt	Pole kunagi
Tallinn									
eestlased	13	75	12	6	76	18	6	79	15
venelased	9	61	30	9	59	32	12	58	30
teised rahvused	9	55	36	6	65	29	18	61	21
Rakvere									
eestlased	16	72	12	7	79	14	9	81	10
venelased	18	67	15	8	15	27	8	65	27
teised rahvused	24	47	29	3	59	38	17	75	8

nis üldse, eriti aga vahetus juhtimistegevuses on sellel psühholoogilisel teguril otsustav osa. Seepärast on vaja põhjalikult tunda töötraditsioonide etnilisi aspekte; etnokultuuriline mõju tootmisele kasvab kõikjal.¹⁴

Linnaelanike kultuuritarbimine

Nüüdisaegses urbaniseerunud ühiskonnas on mitmeid kultuurielu arengu seaduspärasusi, millele on viidatud kultuurisotsioloogilistes uurimustes. Esiteks tuleb märkida, et urbaniseerumine nõrgendab inimeste vahetu ja praktilise tegevusega seotud, traditsioonilistest kultuurivormidest (folkloor, rahvakombed, vahetu suhtlemine jt.) osasaamist. Selle asemele tulevad mitmesugused vahendatud ja vahetust praktilisest tegevusest eraldunud suhtlemisvormid (massikommunikatsioon, kunst) või kitsalt professionaalsed informatsioonikanalid.¹⁵ Teiseks, etnosotsioloogilise aspektist lähtudes tuleb märkida, et etnilise spetsiifika avaldumise tsoon on jäänud järjest kitsamaks, sest suureneb tööstuslikult tiražeeritud materiaalse kultuuri elementide (elumajad, korterisisustus, rietus) osakaal. Sellega seoses kontsentreerub etniline spetsiifika peamiselt keele, vaimukultuuri ja psühholoogia sfääri.¹⁶ Samal ajal on tänapäeva urbaniseerunud ühiskonnas kultuurielu arengu üks seaduspärasusi rahvuskultuuride vastastikune mõju, erinevate kultuuride kokkupuutepinna ja vastastikuse mõju areaali laienemine.¹⁷ Peale nimetatute mõjutavad kultuuritarbimist muidugi ka sellised tegurid nagu kultuurisfäärile eraldatud materiaalsete vahendite suurus (trükikojad, teatrid, näitusesaalid jne.), elanikkonna haridustase ja selle kvaliteet, massikommunikatsioonivahendite levik, keelebarjääri olemasolu jms.

Põhjalikult on kultuuritarbimises osalemise arengutendentsidel peatunud M. Järve. Analüüsides meie vabariigi töötava elanikkonna kultuuritarbimist viimaste aastakümnete vältel, jõuab ta seisukohale, et võrreldes

¹⁴ Savisaar, E. Rahvussuhetest Eestis. 1970.—1980. aastad. I. — Vikerkaar, 1987, nr. 9, 56; Перепелкин Л. С. Этнические аспекты трудовой деятельности рабочего в современном промышленном производстве. Автореф. канд. дис. М., 1987, 6.

¹⁵ Лауристин М. Приобщение к культуре в поселениях разного типа Эстонской ССР. — Rmt.: Прикладные социально-географические исследования. Тарту, 1984, 128—130.

¹⁶ Старовойтова Г. В. Этнические особенности поведения и внешности в восприятии горожан. — Rmt.: Этнические стереотипы поведения. Л., 1985, 22—23.

¹⁷ Drobizeva, L. Nõukogude rahvaste vaimne ühtsus. Rahvustevaheliste suhete ajaloolis-sotsioloogiline ülevaade. Tln., 1984, 226—253.

1960. aastatega on kultuurikeskkond meie päeviks oluliselt teisenenud.¹⁸ Alates 1960. aastatest laienes tunduvalt töötajate kultuuris osalemine. Seejuures märgivad sotsioloogid neil aastatel ilmnenud sarnastumistendentsi ühelt poolt linna- ja maainimeste, teiselt poolt vaimse ja füüsilise töö tegijate kultuurihuvides. Et maal ja tööliskeskkonnas oli kultuuritarbimine vähem levinud, sageses just seal teatris, kontserdil, näitusel käimine, ilukirjanduse ja populaarteaduslike raamatute lugemine. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituudi kultuurisotsioloogide pika aja jooksul korraldatud küsitlused tõendavad, et kultuuriasutuste külastamisel üldse on kvantitatiivsed nihked olnud väiksemad kui koduses kultuuritarbimises. Siiski on külastajaskond laienenud: küllaltki oluliselt on suurenenud teatrikülastajate, eriti aga kunstinäitustel käijate arv.¹⁹

1981. aasta sotsioloogilise küsitlusega vaadeldi linnaelanike kultuuritarbimise iseloomustamisel üheksat kultuuriaktiivsuse indikaatorit: kino, draama- ja muusikateatri külastamist, kontsertidel, loengutel ja spordivõistlustel käimist, kunstinäituste ja muuseumide väljapanekutega tutvumist. Joonisel esitatud andmetest²⁰ selgub linnaelanike kultuuritarbimise diferentseerituse etniline aspekt. Kuigi kultuurisituatsiooni ja haridustaseme ühtlustumisega on vähenenud erinevused kultuuritarbimises rahvuste vahel, on etniline diferentseeritus linnaelanike hulgas nii Tallinnas kui Rakveres veenev. Vaadeldagu neid erinevusi lähemalt. Joonisel esitatud kultuuritarbimise vormidest hinnatakse kino kõige rohkem, sealjuures venelased ja muu rahvuse esindajad käivad eestlastega võrreldes kinos tunduvalt rohkem ja seda nii Tallinnas kui Rakveres. Tõenäoliselt on mõjutanud tallinlaste mõnevõrra kõrgem haridustase rakverelastega võrreldes ja vaba aja kasutamise võimaluste rohkus Tallinnas kino populaarsuse vähenemist. Kultuuritarbimise võimaluste loetelus on seega eriline koht kinol, kusjuures vene ja muust rahvusest kontingendile on kõik teised võimalused ligemale kaks korda (või veelgi rohkem) vähemolulised.

Draama- ja muusikateatri etendustel ning kontsertidel käib linnaelanik tagasihoidlikumalt — keskmiselt paar korda aastas. Seejuures on märgatavad olulised etnilised erisused: eestlaste hulgas on teater (niihästi draama- kui ka muusikateater) tunduvalt populaarsem kui teiste rahvuste hulgas. Mõnevõrra mõjutab teatri populaarsust venekeelse teatri puudumine Rakveres, kuid oleks ilmne lihtsust seletada eestlaste teatrihuvi üksnes teatrikunst nautimise suhteliselt paremate võimalustega. Näiteks muusikateatri puhul, kus tekstil on teisejärguline tähtsus või pole seda üldse (ballett), on eestlastest teatrikäijate osakaal Tallinnas tunduvalt suurem vene ja muust rahvusest töötajatega võrreldes.

Tallinnas ja Rakveres on kultuuriasutuste külastajate hulgas välja kujunenud alaliste ja juhuhuviliste kindlad grupid. Seejuures on võimalik rääkida üksikutest olulistest rahvuslikest erijoontest. Näiteks Tallinnas on eestlaste hulgas alatisteks kinoskäijateks (käib kinos keskmiselt kaks korda kuus) iga kuues (16%), venelaste ja muudest rahvustest töötajate hulgas aga on neid tunduvalt enam — praktiliselt iga teine (vastavalt 43% ja 47%). Rakveres on alaliste ja juhukülastajate proportsioon samasugune: kõigist eesti kinoskäijatest on iga kolmas alaline huviline, kõigist teistest rahvusgruppidest on alaliseks külastajaks iga teine.

Mõnevõrra vähem iseloomustab rahvuslik eripära sügavamate kultuurihuvidega linnaelanikke — alalist teatri- ja kontserdipublikut. Eestlaste hulgas on niihästi Tallinnas kui ka Rakveres neljandik kõigist draama-etendustel käijatest alalised teatrikülastajad (käivad teatris kord kuus ja

¹⁸ Ярве М. Культурная деятельность населения (по материалам Эстонской ССР). Таллин, 1985, 11—25.

¹⁹ Kultuur ja perekond. Tln., 1985, 39—43.

²⁰ Kultuuriasutuste külastamise kvantitatiivsed näitajad on esitatud joonisel aritmeetiliste keskmistena, mis peegeldab külastuste sagedust üldistatult kui konkreetset kultuuriasutust külastanute protsent.

Konfliktide sagedus Tallinna ja Rakvere töökollektiivides (%)

	Migrant			Uuselanik			Põliselanik		
	Sageli	Aeg-ajalt	Pole kunagi	Sageli	Aeg-ajalt	Pole kunagi	Sageli	Aeg-ajalt	Pole kunagi
Tallinn									
eestlased	13	75	12	6	76	18	6	79	15
venelased	9	61	30	9	59	32	12	58	30
teised rahvused	9	55	36	6	65	29	18	61	21
Rakvere									
eestlased	16	72	12	7	79	14	9	81	10
venelased	18	67	15	8	15	27	8	65	27
teised rahvused	24	47	29	3	59	38	17	75	8

nis üldse, eriti aga vahetus juhtimistegevuses on sellel psühholoogilisel teguril otsustav osa. Seepärast on vaja põhjalikult tunda töötraditsioonide etnilisi aspekte; etnokultuuriline mõju tootmisele kasvab kõikjal.¹⁴

Linnaelanike kultuuritarbimine

Nüüdisaegses urbaniseerunud ühiskonnas on mitmeid kultuurielu arengu seaduspärasusi, millele on viidatud kultuurisotsioloogilistes uurimustes. Esiteks tuleb märkida, et urbaniseerumine nõrgendab inimeste vahetu ja praktilise tegevusega seotud, traditsioonilist kultuurivormidest (folkloor, rahvakombed, vahetu suhtlemine jt.) osasaamist. Selle asemele tulevad mitmesugused vahendatud ja vahetust praktilisest tegevusest eraldunud suhtlemisvormid (massikommunikatsioon, kunst) või kitsalt professionaalsed informatsioonikanalid.¹⁵ Teiseks, etnosotsioloogilisest aspektist lähtudes tuleb märkida, et etnilise spetsiifika avaldumise tsoon on jäänud järjest kitsamaks, sest suureneb tööstuslikult tiražeeritud materiaalse kultuuri elementide (elumajad, korterisisustus, riietus) osakaal. Sellega seoses kontsentreerub etniline spetsiifika peamiselt keele, vaimukultuuri ja psühholoogia sfääri.¹⁶ Samal ajal on tänapäeva urbaniseerunud ühiskonnas kultuurielu arengu üks seaduspärasusi rahvuskultuuride vastastikune mõju, erinevate kultuuride kokkupuutepinna ja vastastikuse mõju areaali laienemine.¹⁷ Peale nimetatute mõjutavad kultuuritarbimist muidugi ka sellised tegurid nagu kultuurisfäärile eraldatud materiaalsete vahendite suurus (trükikojad, teatrid, näitusesaalid jne.), elanikkonna haridustase ja selle kvaliteet, massikommunikatsioonivahendite levik, keelebarjääri olemasolu jms.

Põhjalikult on kultuuritarbimises osalemise arengutendentsidel peatunud M. Järve. Analüüsidest meie vabariigi töötava elanikkonna kultuuritarbimist viimaste aastakümnete vältel, jõuab ta seisukohale, et võrreldes

¹⁴ Savisaar, E. Rahvussuhetest Eestis. 1970.—1980. aastad. I. — Vikerkaar, 1987, nr. 9, 56; Перепелкин Л. С. Этнические аспекты трудовой деятельности рабочего в современном промышленном производстве. Автореф. канд. дис. М., 1987, 6.

¹⁵ Лауристин М. Приобщение к культуре в поселениях разного типа Эстонской ССР. — Rmt.: Прикладные социально-географические исследования. Тарту, 1984, 128—130.

¹⁶ Старовойтова Г. В. Этнические особенности поведения и внешности в восприятии горожан. — Rmt.: Этнические стереотипы поведения. Л., 1985, 22—23.

¹⁷ Drobiževa, L. Nõukogude rahvaste vaimne ühtsus. Rahvustevaheliste suhete ajaloolis-sotsioloogiline ülevaade. Tln., 1984, 226—253.

1960. aastatega on kultuurikeskkond meie päeviks oluliselt teisenenud.¹⁸ Alates 1960. aastatest laienes tunduvalt töötajate kultuuris osalemine. Seejuures märgivad sotsioloogid neil aastatel ilmnenud sarnastumistendentsi ühelt poolt linna- ja maainimeste, teiselt poolt vaimse ja füüsilise töö tegijate kultuurihuvides. Et maal ja tööliskeskkonnas oli kultuuritarbimine vähem levinud, sagenes just seal teatris, kontserdil, näitusel käimine, ilukirjanduse ja populaarteaduslike raamatute lugemine. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituudi kultuurisotsioloogide pika aja jooksul korraldatud küsitlused tõendavad, et kultuuriasutuste külastamisel üldse on kvantitatiivsed nihked olnud väiksemad kui koduses kultuuritarbimises. Siiski on külastajaskond laienenud: küllaltki oluliselt on suurenenud teatrikülastajate, eriti aga kunstinäitustel käijate arv.¹⁹

1981. aasta sotsioloogilise küsitlusega vaadeldi linnaelanike kultuuritarbimise iseloomustamisel üheksat kultuuriaktiivsuse indikaatorit: kino, draama- ja muusikateatri külastamist, kontsertidel, loengutel ja spordivõistlustel käimist, kunstinäituste ja muuseumide väljapanekutega tutvumist. Joonisel esitatud andmetest²⁰ selgub linnaelanike kultuuritarbimise diferentseerituse etniline aspekt. Kuigi kultuurisituatsiooni ja haridustaseme ühtlustumisega on vähenenud erinevused kultuuritarbimises rahvuste vahel, on etniline diferentseeritus linnaelanike hulgas nii Tallinnas kui Rakveres veenev. Vaadeldagu neid erinevusi lähemalt. Joonisel esitatud kultuuritarbimise vormidest hinnatakse kino kõige rohkem, sealjuures venelased ja muu rahvuse esindajad käivad eestlastega võrreldes kinos tunduvalt rohkem ja seda nii Tallinnas kui Rakveres. Tõenäoliselt on mõjutanud tallinlaste mõnevõrra kõrgem haridustase rakverelastega võrreldes ja vaba aja kasutamise võimaluste rohkus Tallinnas kino populaarsuse vähenemist. Kultuuritarbimise võimaluste loetelus on seega eriline koht kinol, kusjuures vene ja muust rahvusest kontingendile on kõik teised võimalused ligemale kaks korda (või veelgi rohkem) vähemolulised.

Draama- ja muusikateatri etendustel ning kontsertidel käib linnaelanik tagasihoidlikumalt — keskmiselt paar korda aastas. Seejuures on märgatavad olulised etnilised erisused: eestlaste hulgas on teater (niihästi draama- kui ka muusikateater) tunduvalt populaarsem kui teiste rahvuste hulgas. Mõnevõrra mõjutab teatri populaarsust venekeelse teatri puudumine Rakveres, kuid oleks ilmne lihtsustus seletada eestlaste teatrihuvi üksnes teatrikunstiga nautimise suhteliselt paremate võimalustega. Näiteks muusikateatri puhul, kus tekstil on teisejärguline tähtsus või pole seda üldse (ballett), on eestlastest teatrikäijate osakaal Tallinnas tunduvalt suurem vene ja muust rahvusest töötajatega võrreldes.

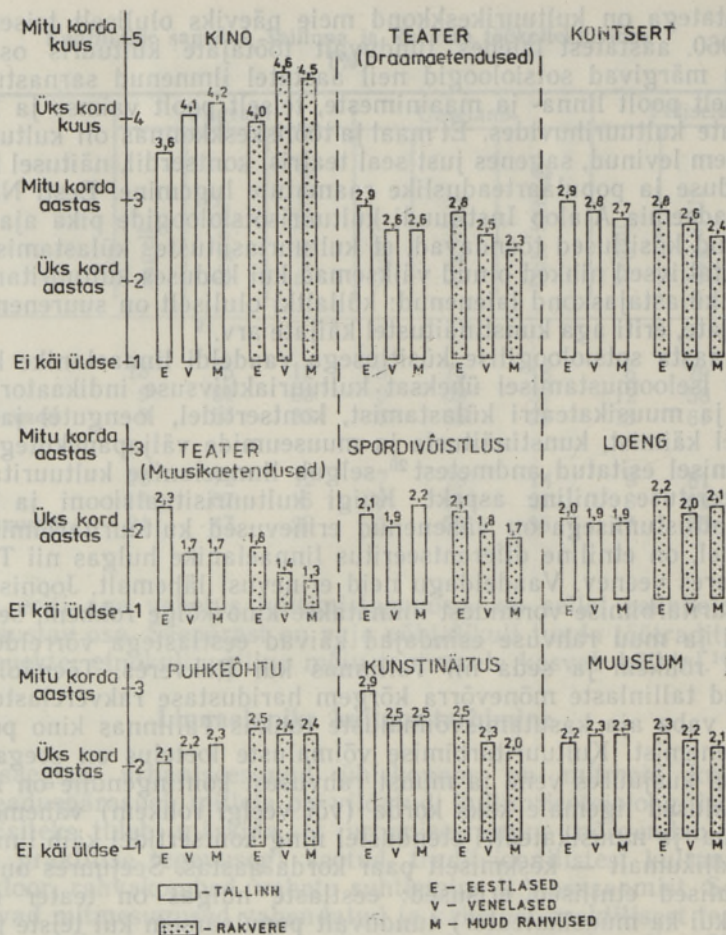
Tallinnas ja Rakveres on kultuuriasutuste külastajate hulgas välja kujunenud alaliste ja juhuhuviliste kindlad grupid. Seejuures on võimalik rääkida üksikutest olulistest rahvuslikest erijoontest. Näiteks Tallinnas on eestlaste hulgas alalisteks kinokäijateks (käib kinos keskmiselt kaks korda kuus) iga kuues (16%), venelaste ja muudest rahvustest töötajate hulgas aga on neid tunduvalt enam — praktiliselt iga teine (vastavalt 43% ja 47%). Rakveres on alaliste ja juhukülastajate proportsioon samasugune: kõigist eesti kinokäijatest on iga kolmas alaline huviline, kõigist teistest rahvusrühmadest on alaliseks külastajaks iga teine.

Mõnevõrra vähem iseloomustab rahvuslik eripära sügavamate kultuurihuvidega linnaelanikke — alalist teatri- ja kontserdipublikut. Eestlaste hulgas on niihästi Tallinnas kui ka Rakveres neljandik kõigist draamaetendustel käijatest alalised teatrikülastajad (käivad teatris kord kuus ja

¹⁸ Ярве М. Культурная деятельность населения (по материалам Эстонской ССР). Таллин, 1985, 11—25.

¹⁹ Kultuur ja perekond. Tln., 1985, 39—43.

²⁰ Kultuuriasutuste külastamise kvantitatiivsed näitajad on esitatud joonisel aritmeetiliste keskmistena, mis peegeldab külastuste sagedust üldistatult kui konkreetset kultuuriasutust külastanute protsent.

Kultuuritarbimise iseloomustus 1981. aasta uurimuse alusel (hinnangute keskmised viiepallisel skaalal).

sagedamini). Teiste rahvuste hulgas on neid vähem — iga viies-kuues kõigest teatrikülastajaist. Ka kunstinäitused on kindla vaatajaskonnaga. Tallinnas käib kunsti huvilistest eestlastest regulaarselt kunstinäitusel $\frac{1}{6}$ (mitu korda aastas); venelastest, kes kunstinäitusel käivad, on sellisei alalisi külastajaid $\frac{1}{6}$.

Mis puutub teiste kultuurilise vaba aja võimaluste kasutamisse, siis peab mainima, et loengute, spordivõistluste, muuseumide ja puhkeõhtute külastamises on rahvuslikud erisused võrdlemisi väikesed. Tallinna muust rahvusest töötajate hulgas on märgata veidi suuremat huvi spordivõistluste, puhkeõhtute ja muuseumikülastuste vastu kui eestlaste ja venelaste puhul.

Võib öelda, et Eestis elavatest rahvusgruppidest on eestlaste kultuuriaktiivsus kõrgem teiste rahvusgruppide aktiivsusest teatri, kontsertide ja kunstinäituste külastamises. Venelaste ja teiste rahvuste esindajate kultuuriaktiivsus on kõrgem aga kino ja puhkeõhtute külastamises.²¹

²¹ Rahvuslikest erisustest massikommunikatsioonivahendite kasutamises sama uuringu materjalide alusel vt.: Курч М. Этносоциологический аспект потребления культуры в ЭССР. — Rmt.: Социологические исследования в партийной работе, эффективности средств массовой коммуникации, пропаганды и культуры. Материалы к IV научн. конф. социологов Прибалтики. Вильнюс, 1987, 94—97.

1981. aasta sotsioloogiline küsitlus tõendas ühtlasi, et meie vabariigis elamise aeg ühtlustab kultuuritarbimise aktiivsust. Näiteks on Tallinna vene uuselanike ja vene põliselanike hulgas alalisi kinoskäijaid juba vähem ja alalisi teatriskäijaid rohkem kui venelastest migrantide hulgas. Sama kehtib ka Rakvere kohta. Passiivsusele migrantide kultuuritarbimises juhvivad tähelepanu ka meie teatritegijad ise. RAT «Estonia» peadirektori, NSV Liidu rahvakunstnik E. Klas ütleb: «Tallinna uusasukad käivad teatris palju vähem kui siinsed põliskasukad. Sissesõitnute kultuurihuvid jäävad kõvasti maha nende materiaalistest huvidest.»²²

Kõnealuse sotsioloogilise uurimuse alusel oli võimalik käsitleda ka raamatukogude kasutamist, koduse raamatukogu olemasolu ja suurust. Järgnevas vaadeldagu raamatukogude kasutamist olenevalt rahvusest ning Tallinnas ja Rakveres elamise ajast. Küsitlus näitas järgmist: eestlaste jaoks on raamatukogud suhteliselt väikese tähtsusega kultuuritarbimise kanal (regulaarseid laenutajaid oli 7–13% küsitletutest). Vene ja muudest rahvustest töötajate hulgas on raamatukogu regulaarselt kasutajate osa suurem kui üheski eestlaste grupis (17–43%).

Teiseks. Võrreldes teiste rahvusgruppidega on eestlastel kodusesse tunduvalt rohkem raamatuid soetatud, olenemata sellest, kas nad on migrantid, uus- või põliselanikud. Eestlastel on kodune raamatukogu saanud täiesti massiliseks nähtuseks.²³ Peaaegu pooltel eestlastest Tallinnas ja kolmandikul Rakveres on isiklik raamatukogu mahukas (250 raamatut ja enam). Venelaste ja muust rahvusest töötajate hulgas on mahuka raamatukogu omanikke kaks korda vähem. Koduse raamatukogu olemasolu ja suurus sõltub olulisel määral sellest, kui kaua ollakse selles linnas elanud, seega kohanemise astmest.

Eelnenud arutelu põhjal, aga ka teiste uurimuste andmetele toetudes võib öelda, et eestlaste kultuuritarbimises on aktiivsete vormide osakaal suurem kui teiste Tallinnas ja Rakveres elavate rahvuste esindajail. Selline olukord on täiesti loomupärane, sest iga rahvuse kultuurielu saabki olla kõige intensiivsem läbi emakeelse ja rahvusliku kultuurikonteksti. Samas peab märkima, et venelaste ja teistest rahvustest elanike väiksemat huvi muusikateatri ning kunstinäituste vastu ning suuremat huvi kino ja puhkeõhtute vastu pole võimalik põhjendada üksnes keelebarjääri või ebasoodsate kultuurioludega. Spetsiaaluuringute ülesandeks jääb analüüsida neid sotsiaalseid ja sotsiaalpsühholoogilisi tegureid, mis soodustavad teistest rahvustest migrantide sisseelamist kohalikku kultuurielu. Seejuures on selge, et muulaste sisseelamine eestlastele omasesse rahvuslikku kultuurikeskkonda eeldab suuremal või vähemal määral eesti kultuuri tundmaõppimist.

Rahvuslike erijoonte olemasolu töös ja kultuuritarbimises, mille analüüsimiseks on kasutatud 1981. aasta sotsioloogilise uuringu andmeid, võimaldab teha järgmised järeldused.

Esiteks. Võib täheldada arvestatavaid erinevusi eri rahvuste hinnangutes töö üksikutele külgedele (töö meeldivus, ametialased suhted kollektiivis, konfliktide sagedus).

Teiseks. Etnokultuurilise keskkonna teisenemisega Tallinnas (eestlaste osakaal ei ületa enam 50%) ja mõnel määral ka Rakveres on viimastel aastatel kaasnenumitmed ebasoovitavad nähtused. Sellele tendentsile viitab selgesti tööalaste konfliktide rohkus eestlastest migrantide hulgas. Tallinna ja Rakvere mitmekeelsetes töökollektiivides võimenduvad kohanemiskärged. Eestlaste kõrgendatud ootuste mittetäitumine on peamisi põhjusi, mis loob pessimistliku alatooniga psühholoogilise tausta rahvus-

²² Vastab Eri Klas. Intervjuu RAT «Estonia» peadirektoriga NSV Liidu rahvakunstniku E. Klasiga. — Teater. Muusika. Kino, 1987, nr. 10, 11.

²³ Lauristin, M., Vihalemm, P. Raamatunõudlus ja kirjanduskultuur. — Keel ja Kirjandus, 1986, nr. 7, 385.

tevahelistele kontaktidele töökollektiivides. Teistest vabariikidest saabunud migrantidele pole omased kõrgendatud ootused ja seetõttu on neil konflikte vähem ning suhted ülemuste ja alluvate vahel tunduvalt soodsamad.

Kolmandaks. Kuigi adapteerumise käigus laieneb migrantide kultuurihuvide ja kultuuritarbimise sfäär, jääb alles eri rahvusest linnaelanike kultuuritarbimises selge rahvuslik eripära. Ühesuguse haridustaseme, soolise struktuuri ja linnaeluga kohanemise taseme juures on eestlastele ja teiste rahvuste esindajatele iseloomulikud rahvuslikest kultuuritraditsioonidest tulenevad iseärasused. Neid iseärasusi ei tohiks kohalikus kultuuripoliitikas ignoreerida.

Kokkuvõtvalt märgitagu, et artiklis käsitletud sotsioloogiline küsitlus Tallinnas ja Rakveres ei olnud otseselt suunatud rahvussuhete uurimisele. Ometi näitavad selle põhjal teise analüüsi käigus saadud andmed etniliste iseärasuste kohta, et hädavajalikud on rahvussuhetele suunatud spetsiaalsed etnosotsioloogilised uurimused. Oma olemuselt peaksid need olema interdistsiplinaarsed.

Esitanud J. Rebane

*Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Ajaloos Instituut*

Toimetusse saabunud
11. II 1987,
ümbertöötatuna
13. XI 1987

Аксель КИРХ, Марика КИРХ

ЭТНОКУЛЬТУРНЫЕ РАЗЛИЧИЯ В ТРУДОВОЙ И КУЛЬТУРНОЙ АКТИВНОСТИ (ПО МАТЕРИАЛАМ СОЦИОЛОГИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ ТРУДОВЫХ КОЛЛЕКТИВОВ ТАЛЛИНА И РАКВЕРЕ)

На современном этапе жизнедеятельности общества практика межнациональных отношений привлекает пристальное внимание. Изучение диалектики этих отношений требует, в свою очередь, глубокого теоретического анализа этнокультурных различий в трудовой и культурной сферах.

В Эстонской ССР репрезентативное по отдельным национальностям (эстонцы, русские и все остальные, вместе взятые) социологическое исследование было проведено в 1981 г. сотрудниками сектора социальной структуры Института истории АН ЭССР с участием авторов статьи. Опросом было охвачено 30 трудовых коллективов, занятых в промышленности, строительстве, торговле, коммунальном хозяйстве и бытовом обслуживании, сфере культуры и народного образования (в Таллине опрошено 1440 человек, в Раквере 1000).

Анализ результатов опроса показал следующее. Во-первых, оценки эстонцев и русскоязычного населения тех или иных аспектов трудовой деятельности заметно расходятся (удовлетворенность процессом труда, деловые отношения между подчиненными и начальством, межличностные отношения, трудовые конфликты и т. д.).

Во-вторых, изменения в этнокультурной среде (особенно в Таллине, где численность эстонцев среди занятого населения упала до 50%) привели к некоторым нежелательным явлениям. В смешанных по национальности коллективах процесс адаптации эстонцев-мигрантов (ставших горожанами менее десяти лет назад) проходит сложно, у них возникает больше конфликтов, их оценки некоторых ситуаций пессимистичны. Причина видится в их завышенных требованиях, в неудовлетворенности запросов. Мигранты из других союзных республик, т. е. из иной этнокультурной среды, безразлично смотрят на вещи, а следовательно, у них и отношения с начальством лучше и конфликтов меньше, чем у эстонцев.

В-третьих, в ходе адаптации расширяется круг культурных интересов и культурной активности мигрантов из другой этнокультурной среды, но вместе с тем сохраняется и следование своим национальным традициям. Поэтому при прочих равных условиях (одинаковый образовательный уровень, принадлежность к одному социальному слою, то же время проживания в городе) люди разных национальностей имеют различные культурные запросы. Очень желательно, чтобы эти национальные особенности были бы учтены не только в культурной, но и во всей национальной политике в Эстонской ССР.

*Институт истории
Академии наук Эстонской ССР*

Поступила в редакцию
11/II 1987
После переработки
13/XI 1987

ETHNIC DISPARITIES IN LABOUR AND CULTURE
(BASED ON A SOCIOLOGICAL RESEARCH ON WORKERS FROM TALLINN
AND RAKVERE)

The development of society and the ever more complicated social relations demand a sound national policy. The knowledge of processes actually going on in national relations, including the dialectics of the development of the national self-consciousness of Estonians and other ethnic groups requires a theoretical analysis of the ethnic differences in their attitude toward labour and their consumption of culture.

The treatment of national relations requires interdisciplinary investigations. As such investigations are being planned or only started, it is expedient to analyze once more the data obtained from sociological investigations over the past years. In 1981 the Department of Social Structure of the Institute of History of the ESSR Academy of Sciences carried out a sociological research in Tallinn and Rakvere within an all-Union comparative study "The social structure of town people". The authors of the present paper were among the questioners.

1440 workers from Tallinn and 1000 from Rakvere were questioned. They were employed in industry, construction, commerce, catering, communal economy, education and culture. The analysis of the data obtained enables us to draw the following conclusions.

Considerable disparities between different nations (Estonians, Russians, other groups) in evaluating the particular aspects of labour (satisfaction, professional relations in a working collective body, frequency of conflicts) can be observed.

Alteration of the ethnocultural environment in Tallinn (the share of Estonians in the population does not exceed 50%) and to some extent in Rakvere as well has caused several undesirable phenomena. The trend clearly reveals itself by the increase of industrial conflicts among the Estonian migrant workers (living in town up to 10 years). In the Tallinn and Rakvere multilingual working collective bodies adaptation difficulties crop up. The nonfulfilment of the growing expectations of Estonians is one of the main reasons for industrial conflicts that creates a psychological background with a pessimistic undertone for the relations of different ethnic groups. Migrant workers from other Soviet republics do not expect so much and therefore they fall into conflicts less often and the relations between superiors and subordinates are notably more favourable.

Although during the process of adaptation the migrants' cultural interests and activities broaden, distinct national characteristics in those spheres can be observed.

With an equal level of education, sex structure and the level of adaptation to urban life Estonians and other ethnic groups are characterized by different cultural interests due to national cultural traditions. Those peculiarities should not be ignored in local cultural policies. On the contrary, the cultural and national policy should be based on national peculiarities.

Academy of Sciences of the Estonian SSR,
Institute of History

Received
Feb. 11, 1987,
after revision
Nov. 13, 1987